

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Соколова Людмила Василівна

УДК 338.1:658.1

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ
БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА**

Спеціальність 08.06.01 – економіка, організація
і управління підприємствами

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Донецьк-2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Харківському національному університеті радіоелектроніки Міністерства освіти і науки України (м. Харків)

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
Гриньова Валентина Миколаївна,
Харківський національний економічний
університет Міністерства освіти і науки України
(м. Харків) проректор з наукової роботи,
завідуюча кафедрою бізнесу та підприємництва.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Аптекарь Савелій Семенович,
Донецький державний університет економіки і
торгівлі ім. Туган-Барановського Міністерства
освіти і науки України (м. Донецьк),
завідуючий кафедрою інноваційного менеджменту;

доктор економічних наук, професор
Єрмошенко Микола Миколайович,
Національна академія управління (м. Київ),
проректор з наукової роботи,
завідуючий кафедрою маркетингу підприємств;

доктор економічних наук, професор
Петрович Йосип Михайлович,
Національний університет "Львівська політехніка"
Міністерства освіти і науки України (м. Львів),
завідуючий кафедрою менеджменту організацій.

Провідна установа – Одеський національний політехнічний університет
Міністерства освіти і науки України (м. Одеса),
кафедра менеджменту.

Захист відбудеться "24" лютого 2006 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д11.151.01 в Інституті економіки промисловості НАН України за адресою: 83048, м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту економіки промисловості НАН України за адресою: 83048, м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

Автореферат розісланий "20" січня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Кузьменко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В Україні формується принципово нова суспільно-політична ситуація, пов'язана з фактичним завершенням періоду системних перетворень та переходом до етапу практичної реалізації завдань довгострокової стратегії, а саме – стратегії сталого розвитку і структурно-інноваційної перебудови української економіки за умови задоволення потреб споживачів. Стратегічним орієнтиром структурної перебудови національної економіки має бути становлення конкурентоспроможних промислових підприємств, здатних забезпечити рівноправне партнерство у світовому економічному співтоваристві. Реалізація цих вимог можлива на підставі послідовного застосування арсеналу теорії адаптації підприємств, її науково-практичного та методичного інструментарію в межах предметного простору.

Адаптація тісно пов'язана з ринковою діяльністю українських підприємств у конкурентному середовищі, оскільки характеризує не тільки процес їхнього функціонування на ринках збуту, але і результати, що досягаються при цьому. Сучасний ринок піддається постійним змінам, у тому числі масштабного характеру, швидкість яких така велика, що пристосування до них стає тепер суттєвою перевагою у конкурентній боротьбі. В цих умовах підприємств-товаровиробників, що прагнуть до зміцнення своїх конкурентних позицій, повинні відмовлятися від колишніх методів роботи з ринком і орієнтуватися на нові підходи, принципи і методи організації і ведення бізнесу, основу яких становить адаптація. Здатність до адаптації – одна з основних складових успіху підприємства на товарному ринку, працівника – на ринку праці, технології – на інвестиційному ринку, товару – на ринку споживача.

Адаптація є природним процесом прояву глибинних особливостей ринкової економіки і певною сукупністю змін у діяльності підприємств, обумовлених невизначеністю зовнішнього середовища. Закономірним є інтерес учених до різних аспектів адаптації промислового підприємства до невизначеності бізнес-середовища. Дослідження загальнотеоретичних аспектів процесу адаптації знайшло відображення у працях як зарубіжних учених-економістів І. Ансоффа, Г. Асселя, Б. Бермана, С. Біра, Є. Голубкова, А. Градова, П. Друккера, М. Мак-Дональда, Ф. Котлера, Т. Мота, С. Попова, Ю. Рубіна, Р. Сатановського, М. Портера, Дж. Еванса, так і вітчизняних – О. Амоші, С. Аптекаря, І. Бланка, А. Войчака, М. Єрмошенка, П. Перерви, В. Петренка, М. Прокопенка, О. Пушкаря, І. Решетнікової, Г. Скударя, М. Чумаченка та ін. Вагомий внесок у розробку фундаментальних основ теорії та методології формування організаційно-економічного механізму адаптації підприємства до ринкових умов господарювання належить українським науковцям А. Воронковій, В. Гончарову, В. Гриньовій, Ю. Іванову, Т. Ландиній, П. Іващенко, Й. Петровичу, В. Скубенку, О. Тридіді.

Констатуючи необхідність адаптації як способу не тільки виживання, але і подальшого розвитку підприємства, ряд авторів у своїх публікаціях

пропонують реалізувати окремі адаптаційні заходи за деякими напрямками або тільки акцентують увагу на доцільності розробки комплексної системи адаптації, її окремих підсистем. Однак багато теоретико-методологічних проблем організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації підприємств до змін бізнес-середовища дотепер залишаються нерозв'язаними. Новизна проблеми адаптації полягає не в пасивному пристосуванні підприємства до невизначеності бізнес-середовища, а в активному впливі на ринок, застосуванні превентивних заходів, що дозволяють йому вчасно, мобільно й адекватно реагувати на постійні зміни ринкового оточення, тим самим забезпечувати свою життєдіяльність і конкурентні позиції на ринку.

У сучасних умовах активного розвитку інформаційної економіки для українських підприємств характерно: об'єктивне істотне зростання невизначеності та складності бізнес-середовища; якісна зміна внутрішнього середовища; усвідомлення реальної необхідності аналізу тенденцій змін зовнішнього оточення і розробки адекватних адаптивних реакцій; нове розуміння суті стратегічного управління, що потребує застосування нових методів вирішення стратегічних завдань розвитку підприємства; усвідомлення необхідності забезпечення гнучкості виробництва; залежність ефективності стратегічного управління підприємством від прийняття обґрунтованих адаптаційних заходів.

У сформованій ситуації досить важливим є системне дослідження теоретичних, методичних і організаційно-економічних аспектів розробки системи адаптації промислових підприємств до невизначеності бізнес-середовища. Таким чином, тема дисертаційної роботи обґрунтована, присвячена актуальній проблемі управління адаптацією підприємства з метою забезпечення його конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту продукції, умотивована наявністю невирішених або недостатньо повно розглянутих у спеціальній науковій літературі питань стосовно планування та організації комплексу адаптаційних робіт на промисловому підприємстві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у Харківському національному університеті радіоелектроніки Міністерства освіти і науки України відповідно до планів науково-дослідних робіт за темами: «Розробка теоретичних і методичних підходів, програмних засобів з формування організаційного механізму адаптації підприємств до умов ринку», номер державної реєстрації 0193U039095 (1992-1994 рр.), у рамках якої автором розроблено науково-методологічні засади формування організаційно-економічної системи адаптації промислових підприємств, методичні положення оцінки рівня їх конкурентоспроможності, використання системи комп'ютерного навчання маркетингу, складання бізнес-плану адаптації; «Розробка типової інформаційно-аналітичної системи: підсистема «Наука» (номер державної реєстрації 0103U001560, 2005 р.), де автором розроблено методологію проектування функціональних завдань планово-фінансового відділу організації; «Теоретичні і практичні підходи до моделювання системи управління сучасним підприємством», номер державної реєстрації 0103U001565 (2003-2005 рр.), у рамках якої дисертантом розроблено

науково-методичні рекомендації проведення бізнес-діагностики підприємств промисловості, оцінки інтегрованого показника їх фінансової привабливості, розробки стратегічної моделі адаптації, методичних засад оцінки синергетичної якості функціонування системи адаптації, формування системи матеріального стимулювання персоналу – учасників адаптаційних заходів; відповідно до тематики наукових досліджень Центру економічної, науково-технічної та юридичної консультацій при ХІРЕ (1989-1992 рр.) автором розроблені науково-методичні рекомендації за напрямками: удосконалювання організаційних структур управління підприємством, обґрунтування нових методів і форм господарювання, бізнес-планування, дослідження процесу адаптації промислових підприємств, впровадження яких у практичну діяльність ряду підприємств сприяло прискоренню їх адаптації до невизначеності бізнес-середовища.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних положень із удосконалення механізму організаційно-економічного забезпечення адаптації промислових підприємств і розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності їх життєдіяльності в умовах невизначеності бізнес-середовища.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження поставлено та вирішено комплекс теоретичних, методичних і практичних задач:

визначено суттєві напрями необхідної адаптації підприємств промисловості до глибоких змін, пов'язаних із реформуванням економіки країни та наростаючою невизначеністю бізнес-середовища;

визначено місце категорії «бізнес-середовище» у системі економічних категорій ринкової економіки, удосконалено понятійний апарат, який було використано в процесі дослідження проблем адаптації підприємств промисловості, за рахунок її істотних ознак, показників ефективності якості функціонування системи;

критично проаналізовано тенденції сучасного розвитку промислових підприємств України, Харківської області, м. Харкова, виявлено проблеми функціонування вітчизняних підприємств в умовах посилення конкуренції, що визначило передумови необхідності й доцільності формування механізму адаптації підприємства, обґрунтування концепції його реалізації на основі системи організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації;

теоретично обґрунтовано методологічні підходи до формування системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємств, функціональні залежності між її підсистемами, запропоновано структуру та перелік основних завдань, що підлягають вирішенню;

надано обґрунтування і розроблено стратегічну модель адаптації підприємства, яка зорієнтована на формування сукупності сценаріїв подальшого розвитку підприємства, вибір найбільш прийнятної стратегії в адаптаційному просторі двох суттєвих характеристик підприємства – конкурентоспроможності та фінансової привабливості;

розроблено ієрархічну модель оцінки синергетичної якості функціонування системи адаптації підприємства, визначено оцінні параметри моделі, обґрунтовано методичний підхід до визначення узагальненого показника фінансової привабливості підприємства та удосконалено методику оцінки рівня його конкурентоспроможності підприємства, які обрано за критерії стратегічної моделі адаптації;

розроблено модель оцінки соціально-економічної ефективності заходів із адаптації, яка забезпечує методичний підхід щодо розрахунку чистого приведенного ефекту, оцінки раціональності витрат на адаптацію, удосконалення системи мотивації праці персоналу в залежності від їх участі у процесі адаптації;

обґрунтовано принципи і розроблено концепцію та механізм бізнес-діагностики як обов'язковий елемент системи розробки стратегій адаптації, на основі його використання проведено дослідження потенціалу підприємств за напрямками: маркетинг, фінанси, економіка;

розкрито особливу роль маркетингової складової системи адаптації та визначено вплив маркетингу на організацію адаптаційного процесу на підприємстві;

розроблено концепцію організації регіонального консультативного центру, у якій запропоновано нову функціонально-територіальну схему формування регіональної політики адаптації підприємств промисловості до невизначеності бізнес-середовища.

Об'єктом дослідження є процес адаптації промислового підприємства до невизначеності бізнес-середовища та складові системи організаційно-економічного забезпечення адаптації.

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні аспекти формування системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємств, адекватного специфічним умовам транзитивної економіки.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали положення сучасної економічної теорії, праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених з питань економіки підприємства, маркетингу, фінансового менеджменту, адаптації та стратегічного управління, законодавчі акти України, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання.

Під час проведення досліджень використано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність та обґрунтувати результати досліджень: методи теоретичних узагальнень і порівнянь – для розкриття змісту основних елементів теорії адаптації, виявлення розходжень у розумінні сутності бізнес-середовища, процесу адаптації підприємства та у підходах до оцінки його конкурентоспроможності; структурно-логічного та якісного аналізу і синтезу – для дослідження положень сучасної економічної теорії та праць вітчизняних та зарубіжних учених; системного підходу – для дослідження доцільності організації регіонального адаптаційно-маркетингового центру, впливу чинників бізнес-середовища, вибору напрямів бізнес-діагностики та адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища;

системного аналізу – для розробки системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємства та моделі оцінки синергетичної якості її функціонування; логічного моделювання і конструювання – для класифікації чинників системно-цілісного пізнання процесу адаптації, вибору структури системи адаптації й класифікації основних елементів її управлінського циклу; фінансового та ситуаційного аналізу – для оцінювання тенденцій розвитку підприємств Харківського регіону; аналізу ієрархій – для визначення рангів факторів конкурентоспроможності підприємства; графічний – для візуального відображення причинно-наслідкових зв'язків у досліджуваних процесах, явищах; параметричних багатокутників – для наочного подання результатів оцінки конкурентоспроможності підприємств; експертні методи – для оцінки параметрів моделі адаптації; маркетингових досліджень – для вивчення резервів та напрямів адаптації підприємств; економіко-математичного моделювання – для розробки стратегічної моделі адаптації та визначення показника фінансової привабливості підприємства. Інші питання дисертації вивчалися з використанням традиційних для економічної науки методів дослідження.

Інформаційною базою дослідження були закони України, статистичні дані Державного комітету статистики України, законодавча база промислових підприємств, опрацьовані і узагальнені дані Головного управління статистики Харківської області, дані звітності промислових підприємств, узагальнені результати наукових досліджень, матеріали періодичної преси, науково-практичних семінарів і конференцій, результати особистих наукових досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукової проблеми організаційно-економічного забезпечення адаптації промислових підприємств до невизначеності бізнес-середовища, що визначає умови посилення їх конкурентних позицій на ринках збуту та подальшого сталого розвитку в умовах транзитивної економіки.

Основні результати:

у перше:

на основі функціонально-системологічного підходу розроблено механізм організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища, який інтегрує три основні блоки: маркетинговий, організаційно-плановий, інноваційний та шість підтримуючих: інформаційний, економічний, логістичний, фінансовий, соціально-психологічний, екологічний. Обґрунтовано принципи вибору стратегічних орієнтирів адаптації підприємств і розроблено модель формування стратегії адаптації;

теоретично обґрунтовано концептуальні засади розробки системи адаптації підприємства до невизначеності бізнес-середовища, що дозволяє на єдиній методологічній основі розглядати процес адаптації як комплексний, включаючи його наукові, організаційні, економічні, інформаційні, маркетингові та соціальні аспекти. Проведено теоретичне узагальнення методів, форм, видів та напрямів адаптації, що створило передумови для класифікації базових

елементів теорії адаптації та надало можливість поповнити арсенал ідей і гіпотез економічної теорії;

розроблено методичні положення визначення синергетичної якості функціонування системи адаптації підприємства, відповідно до якої побудовано ієрархічну модель показників та шкалу оцінки комплексного показника адаптивності, що сприятиме якісному оцінюванню резервів організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації;

запропоновано модель організації регіонального консультативного центру, функціонування якого спрямовано на формування регіональної політики, що забезпечить надання кваліфікованої, професійної, цілеспрямованої допомоги промисловим підприємствам та сприятиме забезпеченню їх конкурентних переваг на ринках збуту;

удосконалено:

зміст і цілі пасивної, активної та превентивної адаптації підприємства, що забезпечує збалансованість стратегій адаптації за формами, видами, ступенем, рівнем управління та функціональними сферами;

класифікацію основних елементів та істотних ознак адаптації підприємства, що сприяє удосконаленню теорії адаптації;

методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства, що забезпечує їх адекватність невизначеності сучасного бізнес-середовища;

дістали подальшого розвитку:

методичні рекомендації оцінки соціально-економічного ефекту реалізації адаптаційних заходів та його розподілу між структурними підрозділами та персоналом в залежності від їх участі в процесі адаптації;

науково-практичні основи організаційного, методичного та інформаційного забезпечення програмно-цільового підходу до реалізації адаптаційної, у тому числі маркетингової діяльності підприємства як однієї з основних функціональних сфер системи адаптації;

інтегрований комплекс маркетингу підприємства за рахунок доповнення елементами “адаптивність” і “задоволеність” споживачів, що дає підставу розробляти його у форматі системи “БР-БС” та конкретизувати технологію розробки та функціонування системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємств промисловості.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що використання методичних рекомендацій сприяє зростанню ефективності управління функціонуванням підприємств за рахунок формування механізму організаційно-економічного забезпечення їх адаптації до невизначеності бізнес-середовища.

Методичні положення з формування механізму адаптації підприємств промисловості прийнято Державним інститутом праці та соціально-економічних досліджень (м. Харків) для розробки заходів із організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації підприємств (довідка № 224/01 від 17.05.2005 р.); науково-методичні підходи до організації і функціонування регіонального адаптаційного центру прийнято Головним управлінням економіки та ринкових відносин Харківської обласної державної адміністрації

для розробки проекту регіональної програми підтримки розвитку малого підприємництва та проекту регіональної програми науково-технічного та інноваційного розвитку (довідка № 04-15/867-1 від 24.03.2005 р.); методичні рекомендації з оцінки фінансового стану, базуючись на розрахунку інтегрованого показника фінансової привабливості, використано у планово-економічній діяльності ВАТ „Харківський завод електромонтажних виробів” (довідка № 61Д від 15.03.2005 р.); науково-методичні рекомендації з розробки стратегічної моделі адаптації, оцінки ефективності реалізації заходів із адаптації використані при формуванні стратегічних напрямів розвитку й складанні інвестиційного бізнес-плану ВАТ „Автрамат” (м. Харків), (акт про впровадження № 5690/01 від 02.12.2004 р.); методичні розробки з бізнес-діагностики, оцінки конкурентоспроможності та фінансової привабливості підприємства впроваджено в інвестиційно-консалтинговій компанії “Проконсул” (акт про впровадження № 135 від 25.04.2005 р.), методичні рекомендації з оцінки конкурентного положення підприємства на ринку збуту тракторів, рекомендації та пропозиції щодо обґрунтування форм і методів реалізації системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємства прийнято до впровадження у ВАТ “Харківський тракторний завод” (довідка № 68-01/51 від 17.05.2005 р.).

Результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Харківського національного університету радіоелектроніки при викладанні дисциплін: „Економіка підприємства”, „Стратегічне управління”, „Маркетинг”, „Управління організаційним розвитком та змінами”, „Інвестування”, „Основи маркетингу й економічне обґрунтування проектів”, „Фінанси підприємства” (акт впровадження № 50.03/27-3428 від 09.06.2005 р.); Харківського національного економічного університету при викладанні дисциплін: „Економіка підприємства”, „Маркетинг”, „Менеджмент” (довідка № 85/02-47 від 29 червня 2005 р.).

Теоретичні та практичні результати дисертації доцільно розвивати і використовувати в планово-економічній та маркетинговій діяльності промислових підприємств, навчальному процесі вищих навчальних закладів, а також у діяльності аудиторських і консалтингових фірм, структур комерційних банків й облдержадміністрацій країни.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є підсумком багаторічних наукових досліджень, у якій викладено авторський підхід до вирішення проблем подальшого розвитку теорії і практики управління процесом адаптації промислового підприємства до нестабільних умов зовнішнього середовища та запроваджено комплекс організаційно-економічних заходів із адаптації, що сприятиме зміцненню конкурентних позицій підприємств промисловості на зовнішніх та внутрішніх ринках збуту та підвищенню ефективності їх діяльності у період структурно-інноваційної перебудови економіки країни. На базі виконаних досліджень розроблено методичні підходи і конкретні рекомендації, що дозволяють підвищити ефективність функціонування підприємств в умовах невизначеності сучасного

бізнес-середовища. Усі результати, які винесено на захист, отримано автором самостійно на основі власних досліджень та вивчення практики діяльності промислових підприємств. Особистий внесок дисертанта полягає також у формалізації задачі, розробці певної сукупності власних алгоритмів відповідних розрахунків та інтерпретації здобутків дослідження, розробці комплексу управлінських рішень щодо подальшого розвитку теорії і практики адаптації промислових підприємств до невизначеності бізнес-середовища. З наукових праць, виконаних у співавторстві, у дисертації використано тільки ті положення і розрахунки, що стали результатом власної роботи здобувача. Внесок автора у колективні опубліковані праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки, положення і результати наукових досліджень доповідалися й отримали позитивну оцінку на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, форумах, семінарах. Основні з них такі: науково-практична конференція «Методические принципы формирования и реализации стратегии предприятия в условиях смешанной экономики» (м. Донецьк, Артемівськ, 1995 р.); Міжнародна конференція-семінар «Проблемы и перспективы формирования цивилизованного общества в Украине» (м. Харків, 1996 р.); Перша міська науково-практична конференція «Актуальные проблемы современной науки в исследованиях молодых ученых г. Харькова» (м. Харків, 1997 р.); IV Міжнародний молодіжний форум «Радиоэлектроника и молодежь в XXI веке» (м. Харків, 2000 р.); XI Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, утворення, здоров'я» (м. Харків, 2003 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Особенности использования маркетинговых технологий в условиях инновационных изменений в экономике» (м. Харків, 2005 р.), III Міжнародна науково-практична конференція «Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період» (м. Хмельницький, 2005 р.).

Публікації. Основні наукові результати опубліковано у 95 наукових працях загальним обсягом 125,5 друк. арк., з яких особисто автору належить 84,83 друк. арк. З них 5 монографій обсягом 47,60, в тому числі 3 індивідуальні, обсягом 36,10 друк. арк., у фахових наукових журналах і збірниках наукових праць надруковано 23 роботи, матеріалів конференцій – 21.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Її загальний обсяг – 467 с., у тому числі основний текст – 395 с., 46 таблиць, 69 рисунки, список використаних джерел із 349 найменувань на 30 сторінках, 6 додатків на 41 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дисертації, показано її наукову новизну, практичну цінність отриманих результатів, зв'язок роботи з пріоритетними напрямками

розвитку науки і техніки та дослідженнями ХНУРЕ Міністерства освіти і науки України.

Перший розділ „Теоретичні підходи до проблеми адаптації промислових підприємств”. Базисом зміцнення економіки України в умовах ринкових відносин є конкурентоспроможна промисловість. Підприємства цього економічного сектора зазнають великих труднощів, поступово долаючи кризові ситуації, що несе ринкове оточення. Нестабільність зовнішнього середовища вимагає від підприємств мобільності, гнучкості, високої готовності задовольняти мінливі потреби ринку, своєчасного й адекватного реагування на зміни ринкової ситуації. Здатність швидко пристосовуватися до різноманітних стохастичних змін зовнішнього середовища стала ключовим чинником підвищення конкуренто-спроможності суб'єктів господарювання ринку, що дає підставу вважати проблему адаптації найважливішою. Розвиток ринкових відносин в економіці України потребує істотних змін у підходах до визначення стратегічних цілей і завдань економічного розвитку підприємств промисловості. У сучасних умовах одним із напрямів стратегічного розвитку й структурної перебудови промислового комплексу України є індустріальна модернізація, що обумовлює підвищену увагу керівників підприємств до формування й реалізації стратегії випереджального розвитку. Найбільш важливим завданням на підприємствах є не просто отримання якісних ресурсів та прийняття рішень щодо їх раціонального використання, а забезпечення адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища.

Недостатність досвіду ряду вітчизняних підприємств промисловості у розробці й реалізації стратегій адаптації в умовах невизначеності бізнес-середовища, неоднозначність концептуальних підходів до трактування понять “адаптація підприємства”, “бізнес-середовище”, “механізм адаптації”, недостатня опрацьованість методичних і практичних питань з управління адаптацією підприємства вимагають поглиблення наукових досліджень у цій сфері. Такі важливі аспекти управління адаптаційним процесом, як формування механізму організаційно-економічного забезпечення адаптації, розробка стратегій адаптації, оцінка конкурентоспроможності й фінансової привабливості підприємства, поки що враховуються недостатньо повно, що істотно знижує його ефективність. Це визначає необхідність, доцільність і актуальність усебічного дослідження проблеми адаптації вітчизняних промислових підприємств до невизначеності бізнес-середовища, пошуку шляхів і засобів вирішення комплексу питань науково-прикладного характеру. Проведене дослідження основних питань теорії адаптації дозволило виявити багатогранність процесу адаптації й обумовити необхідність моделювання розробки відповідної стратегії.

Адаптація – це реалії сьогодення, які стосуються кожного суб'єкта ринкових відносин, і не враховувати їх – це шлях до банкрутства у майбутньому. Адаптація є процесом приведення можливостей підприємства у відповідності зі змінами бізнес-середовища з метою забезпечення ефективності життєдіяльності і сталого розвитку у майбутньому, виправдовування очікувань його власників

відносно зростання ринкової вартості бізнесу та постійного підвищення якості життя його працівників. Важливим напрямом вирішення цих питань є організаційно-економічна підтримка процесу адаптації.

Розглянутий зміст адаптаційного процесу на підприємстві, його системних характеристик як об'єкта управління є методологічною основою формування вихідних передумов розробки механізму організаційно-економічного забезпечення адаптації, до яких віднесено побудову відповідної системи адаптації, визначення і коригування стратегічних орієнтирів адаптації, бізнес-діагностику підприємства за напрямками: маркетинг, фінанси й економіка, вибір моделей і методів вирішення адаптаційних завдань, регламентацію і координацію відповідних заходів, узгодження інтересів учасників адаптаційних процесів щодо розподілу фінансових результатів діяльності підприємства. Це визначило необхідність класифікації істотних ознак адаптації підприємства (рис. 1), на основі якої складено схему адаптаційного процесу.

У роботі зроблено висновок, що процес формування ринкових відносин у країні зумовив появу нових видів ринків і викликав ряд докорінних змін як в умовах функціонування промислових підприємств, так і в їх зовнішньому оточенні, що визначено як бізнес-середовище. Першочергового вирішення набула проблема адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища, обумовленої впливом чинників прямої та непрямої дій (табл. 1).

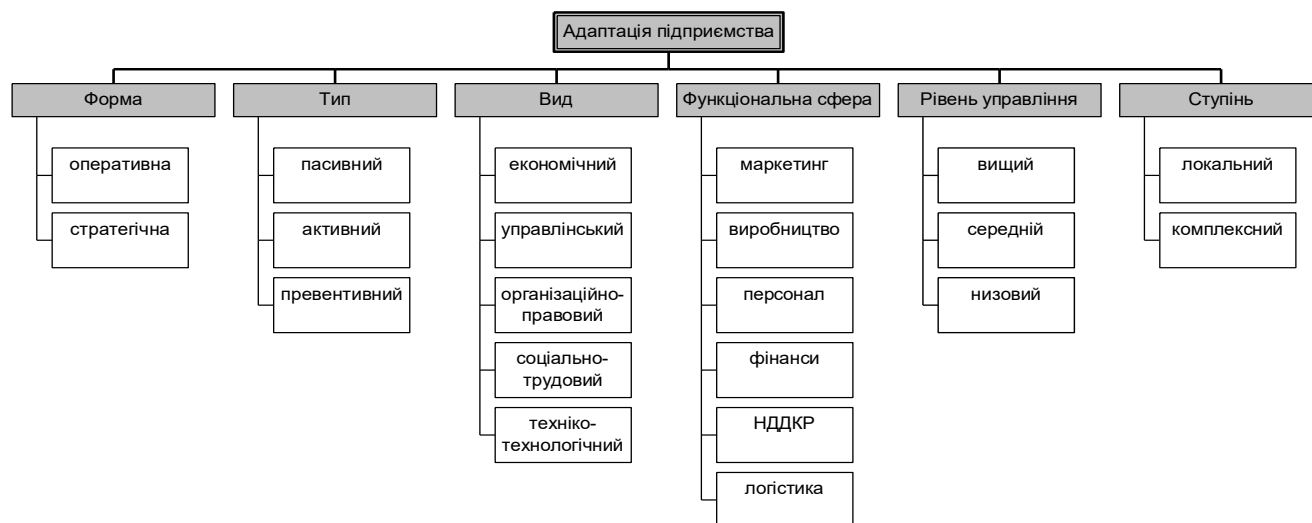

Рис. 1. Класифікація істотних ознак адаптації підприємства

Таблиця 1

Окремі чинники впливу бізнес-середовища на промислове підприємство

Чинник прямої дії	Напрямок впливу	Чинник непрямої дії
Закони та підзаконні акти, що регламентують діяльність підприємств промисловості; арбітраж; нетарифні бар'єри	Політико-правовий	Загальний законодавчий простір для товаровиробників; політичний клімат у країні; групи тиску; неформальне втручання уряду; суспільно – політичний устрій; ідеологія
Рівень розвитку ринкових відносин; система оподаткування; фіскальна	Економічний	Стан економіки; платіжний баланс країни; ринкові стратегії підприємств –

політика; обсяги інвестицій у промисловість; установлення пільг; структура попиту та пропозиції на ринку		конкурентів, привабливість країни щодо експорту своїх товарів
Система освіти, підвищення кваліфікації та управління кадрами, неформальні групи	Соціально-культурній	Національні інтереси; соціальні інститути; цінності та відношення до праці, успіху, змін, ризику та ін.
Нові інформаційні технології; рівень технічного розвитку конкуруючих підприємств; маркетингова орієнтація конкурентів	Науково-технічний	Рівень інноваційної активності та інформаційного забезпечення конкурентів у сфері промисловості; науково-технічний прогрес; розвиток галузевої науки
Обмеження нанесення шкоди навколишньому середовищу	Екологічний	Ступінь активізації діяльності зі збереження ресурсів і захисту навколишнього середовища

Вирішення проблеми приведення можливостей товаровиробників у відповідності до вимог ринку, переорієнтація всіх функціональних сфер їх діяльності на задоволення потреб споживачів потребувало подальшого розвитку положень теорії адаптації, узагальнення елементів понятійного апарату, визначення сутності концептуального підходу та дослідження передумов розробки й функціонування механізму організаційно-економічного забезпечення адаптаційного процесу.

У другому розділі „Передумови формування системи адаптації підприємств в умовах розвитку ринку” розглянуто тенденції адаптації українських підприємств промисловості на рівні країни, області, окремих підприємств. Становлення і розвиток промислових підприємств в Україні у період транзитивної економіки визначається умовами формування ринку, особливостями трансформації власності, бурхливими змінами в суспільному і політичному житті країни, що особливо характерно для 2005 р. Період лібералізації й обвального спаду виробництва в Україні (1991-1994 рр.) після декількох років напруженої роботи (1995-1997 рр.) змінився періодом поступового «пожвавлення» (1997-1999 рр.) і далі періодом поступової економічної стабілізації (2000-2004 рр.). Протягом останніх років порівняно з докризовим періодом у країні спостерігається позитивна динаміка темпів зростання обсягів промислової продукції з 95,2% у 1991 р. до 112,5% у 2004 р., інвестицій в основний капітал – з 92,9% (1991 р.) до 128,8% (2004 р.). Але це не призводить до суттєвих змін у діяльності промислових підприємств: за 14 років функціонування підприємств промисловості в умовах формування ринкової економіки фінансові результати (прибуток до 2001 р.) покращились на 16,9% на фоні зростання індексу цін виробників промислової продукції, що характерно для 2001-2004 рр. Питома вага збиткових підприємств ще є досить високою: 38,2% – 2001 р., 38,8% – 2002 р., 37,2% – 2003 р., 34,8% – 2004 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Темпи зростання показників економічного стану України до відповідного періоду попереднього року (у порівнянних цінах), % '

Показник	Рік						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Обсяг промислової продукції	104,0	112,4	114,2	107,0	115,8	112,5	105,0

Інвестиції в основний капітал	100,4	114,4	120,8	108,9	131,3	128,0	108,5
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування "	220,0	187,6	134,5	78,1	134,2	218,6	125,2
Питома вага збиткових підприємств	22,2	45,0	38,2	38,8	37,2	34,8	34,4
Індекс цін виробників промислової продукції "'	115,7	120,8	100,9	105,7	111,1	124,1	108,3

' – за станом на 24.06.2005 року; " – у фактичних цінах; "' – до грудня попереднього року.

Таке становище є наслідком змін, що відбуваються у сучасному бізнес-середовищі, і тих проблем, які існують на багатьох промислових підприємствах за причини недостатньої уваги керівництва до управління процесом адаптації. Важливим напрямом їх вирішення є застосування системного підходу, який дозволяє у сучасних умовах і на положеннях теорії систем визначити закономірності адаптації підприємства до невизначеності зовнішнього оточення. Кожне підприємство інтуїтивно чи обґрунтовано обирає свої напрями пристосування до невизначеності бізнес-середовища. Це дуже важливий процес функціонування підприємства, від ефективності якого залежать основні результати соціально-економічного розвитку країни, її регіонів.

Харківська область є однією з провідних областей України. За останні 5 років приріст промислового виробництва області склав 67,2%. Його зростання у 2004 р. до 2003 р. (у порівнянних цінах) стало 16,1%. Забезпечено збільшення обсягів виробництва по 12 з 13 основних видів економічної діяльності, у тому числі у машинобудуванні – на 18,2%, питома частка якого у структурі промислового виробництва дорівнює 24,1% у 2004 р. Але на загальному фоні позитивної динаміки ряду основних показників соціально-економічного розвитку спостерігається зниження рентабельності операційної діяльності, особливо у 2002 р., зростання питомої ваги збиткових підприємств та кількості зареєстрованих безробітних, низький рівень інноваційної активності суб'єктів ринку. У 2004 р. інноваційну діяльність на промислових підприємствах здійснювали 118 підприємств, що складає лише 18,2% усіх промислових підприємств області. Обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 1414,7 млн. грн., що становить 9,5% від загального обсягу реалізованої промислової продукції. Усе це свідчить про труднощі адаптаційних процесів, що відбуваються на промислових підприємствах у період реалізації у країні стратегії сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови національної економіки. У зв'язку з цим підвищується роль та значущість організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації промислових підприємств, важливою складовою якого є бізнес-діагностика. Її проведення дозволяє визначити потенціал розвитку адаптивних здібностей, реалізація яких на практиці забезпечує успішну діяльність підприємств на перспективу, що веде до формування стійкої і стабільної економіки країни.

У роботі досліджено й показано, що з розвитком в Україні ринкових відносин відбувається переорієнтація діяльності промислових підприємств на використання концепції маркетингу як філософії бізнесу. Саме через маркетингову складову функціонування підприємства відбувається моніторинг бізнес-середовища та дослідження ринку, реалізується зворотний зв'язок із

споживачами, що є основою адаптації. До цього висновку прийшло за результатами п'ятирічного багатоцільового маркетингового дослідження, окремі підсумки якого наведені на рис. 2; 3; табл. 3; 4.

В міру розвитку ринкових відносин змінюється структура пріоритетів маркетингової діяльності підприємств, керівництво яких поступово усвідомлює, що: в умовах ринку управляти підприємством на основі колишніх принципів явно не можливо; необхідно використовувати ринкові прийоми та методи управління адаптацією підприємства; маркетинг є методологією ринкової діяльності сучасних товаровиробників. Необхідною умовою ефективного управління адаптацією підприємства є навчання персоналу служби маркетингу, забезпечення перманентності цього процесу, що можливо за умови використання авторської автоматизованої системи навчання «Універсал».

У третьому розділі „Теоретико-методичні засади формування системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємства” доведено, що гомеостатична природа підприємства реалізується через його спроможність адаптуватися до невизначеності бізнес-середовища. Для управління цим процесом необхідно обрати системну концепцію, яка утворить теоретичний базис для вирішення комплексу завдань із адаптації промислового підприємства, визначити методологію наукового дослідження як сукупність використовуваних методів, принципів, методик. Теоретичним базисом системних досліджень

Таблиця 3

Ранжирування чинників успіху підприємства

Чинник успіху	Питома вага, %	Ранг
1. Ціна товару/послуги	88,2	1/2
2. Маркетингові дослідження	88,2	1/2
3. Планування маркетингу	82,4	3
4. Управління персоналом: мотивація праці	76,5	4
5. Висока якість товару/послуги	70,6	5
6. Стимулювання збуту	64,7	6/7
7. Висока якість сервісу	64,7	6/7
8. Ефективна реклама	47,1	8/9
9. Маркетингова інформаційна система	47,1	8/9
10. Управління персоналом: адаптація персоналу	41,2	10
11. Продаж по Інтернет	5,9	11

Таблиця 4

Заходи щодо підвищення результативності роботи підприємств

Показник	Питома вага показника по роках, %						Темп зміни 04/99,%
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
1. Поліпшення якості продукції	34,52	50,00	38,89	56,25	65,00	68,18	197,5
2. Дослідження ринку збуту	30,95	34,62	38,89	25,00	35,00	40,91	132,2
3. Нові канали збуту	48,81	53,85	55,56	37,50	55,00	36,36	74,49
4. Нові форми роботи з постачальниками	23,81	15,38	33,33	6,25	25,00	27,27	114,5
5. Модифікація продукції	16,67	15,38	33,33	18,75	15,00	22,73	136,3
6. Нова продукція	32,14	34,62	38,89	6,25	45,00	40,91	127,3
7. Нові форми роботи з конкурентами	15,48	3,85	16,67	18,75	20,00	22,73	146,8
8. Зниження операційних витрат	15,48	19,23	16,67	6,25	40,00	45,45	293,6
9. Зміна форм реклами	19,05	7,69	16,67	6,25	15,00	18,18	95,43
10. Зростання витрат на рекламу	13,09	23,08	11,11	6,25	20,00	22,73	173,6
11. Запрошення консультантів	5,95	3,85	11,11	6,25	10,00	13,64	229,2

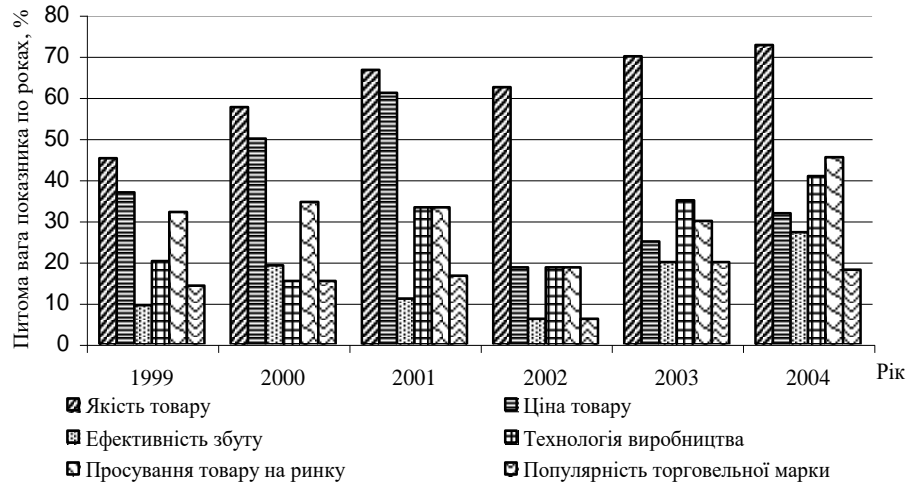

Рис. 2. Показники конкурентоспроможності підприємства

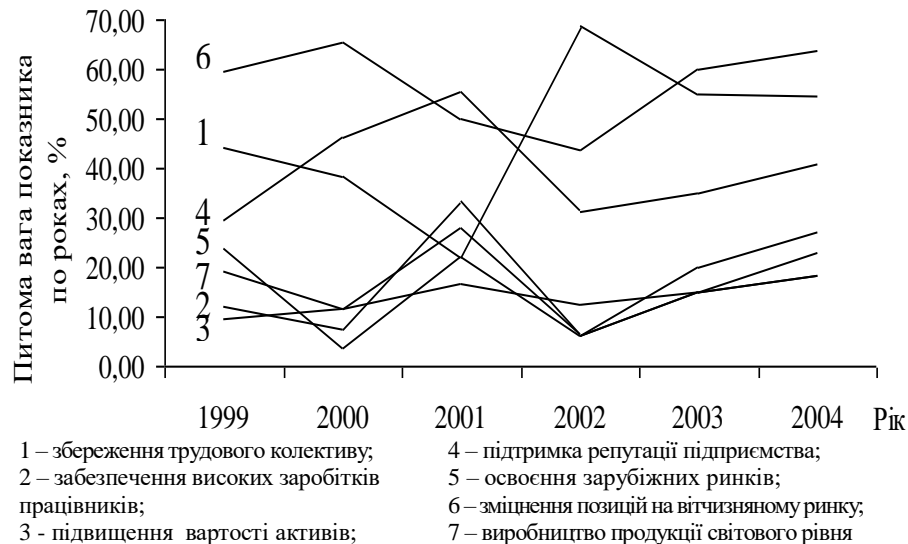

Рис. 3. Основні цілі керівництва підприємств

забезпечення процесу адаптації підприємства обрано функціональну системологію, що характеризує ноосферний етап розвитку системологічного підходу. Відповідно до неї має місце конструктивне розуміння системи забезпечення адаптації як функціонального об'єкта. Це надає можливість успішного вирішення слабоформалізованих проблем, до яких відноситься адаптація підприємства.

З метою виявлення й чіткого формулювання проблеми адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища, для вибору стратегії наукового дослідження й науково-практичних розробок застосовано метод системного аналізу, що є невід'ємною складовою методології дослідження будь-яких об'єктів. Одним із найпоширеніших методів і форм системного аналізу та відображення його результатів є дерево аналізу проблеми (рис. 4), відповідно до якого, по-перше, має бути визначено процес, який необхідно дослідити.

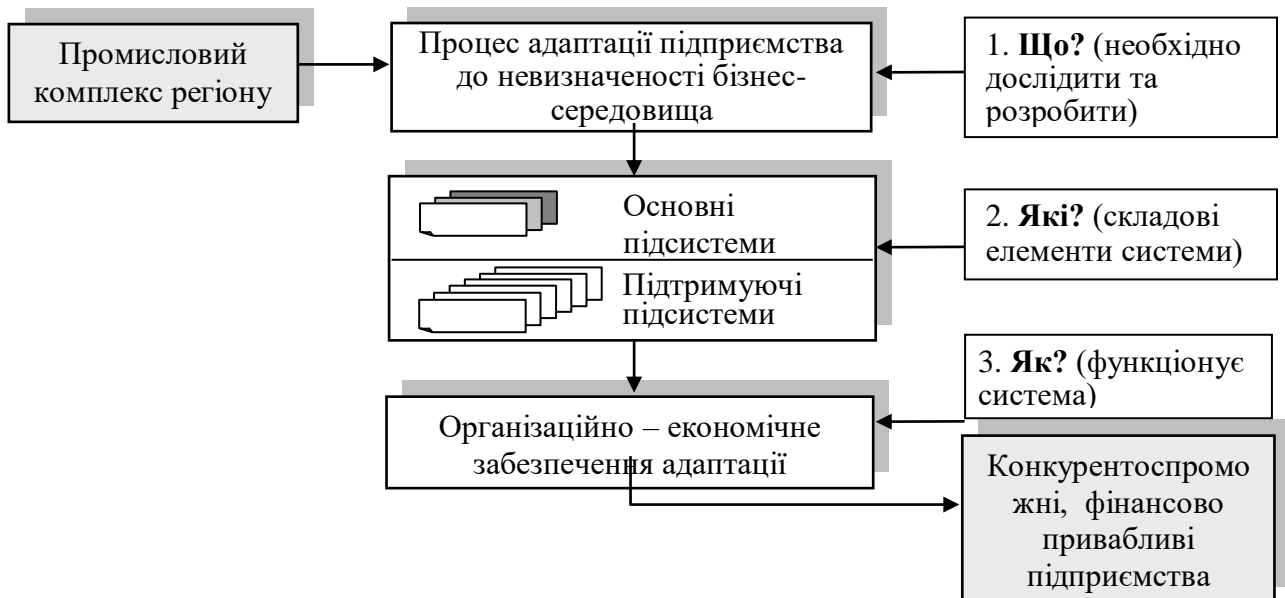

Рис. 4. Дерево аналізу проблем адаптації

Управління процесом адаптації потребує розробки певної системи – межової абстракції об'єкта дослідження довільної природи, а саме системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємства. Етапами її формування є такі: аналіз існуючого стану управління адаптацією, вибір цілей системи за рівнями управління, визначення функціональних підсистем, організація кадрового, інформаційного, матеріально-технічного, нормативно-методичного, правового, та фінансового забезпечення. По-друге, має відбутися синтез системи адаптації – вибір типу структури, складових елементів, визначення архітектури системи (рис. 5).

По-третє, необхідно визначити, як має функціонувати система адаптації. Процес адаптації підприємства спрямовується на розв'язання трьох основних завдань: забезпечення життєдіяльності й подальшого сталого розвитку підприємства в довгостроковій перспективі на основі встановлення динамічного балансу з бізнес-середовищем; підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства на ринках збуту; забезпечення високого рівня його фінансової

привабливості. Для досягнення поставленої мети необхідно організувати процес вирішення комплексу завдань, що забезпечуватиме їх виконання. Це можна реалізувати на основі розробки й упровадження організаційно-економічної системи адаптації підприємства (ОЕСАП). Виходячи із її структури, необхідності виконання певних функцій і вирішення обраної сукупності локальних завдань можна констатувати, що є об'єктивна підстава вважати за доцільність та необхідність впроваджувати на промислових підприємствах саме таку систему. Її функціонування спрямовано на управління організаційно-економічним забезпеченням процесу адаптації підприємств. Змістовний аспект у формуванні системи адаптації полягає у визначенні обсягу та послідовності робіт, комплексу обґрунтованих заходів, що забезпечують конкурентне положення підприємства на ринках збуту.

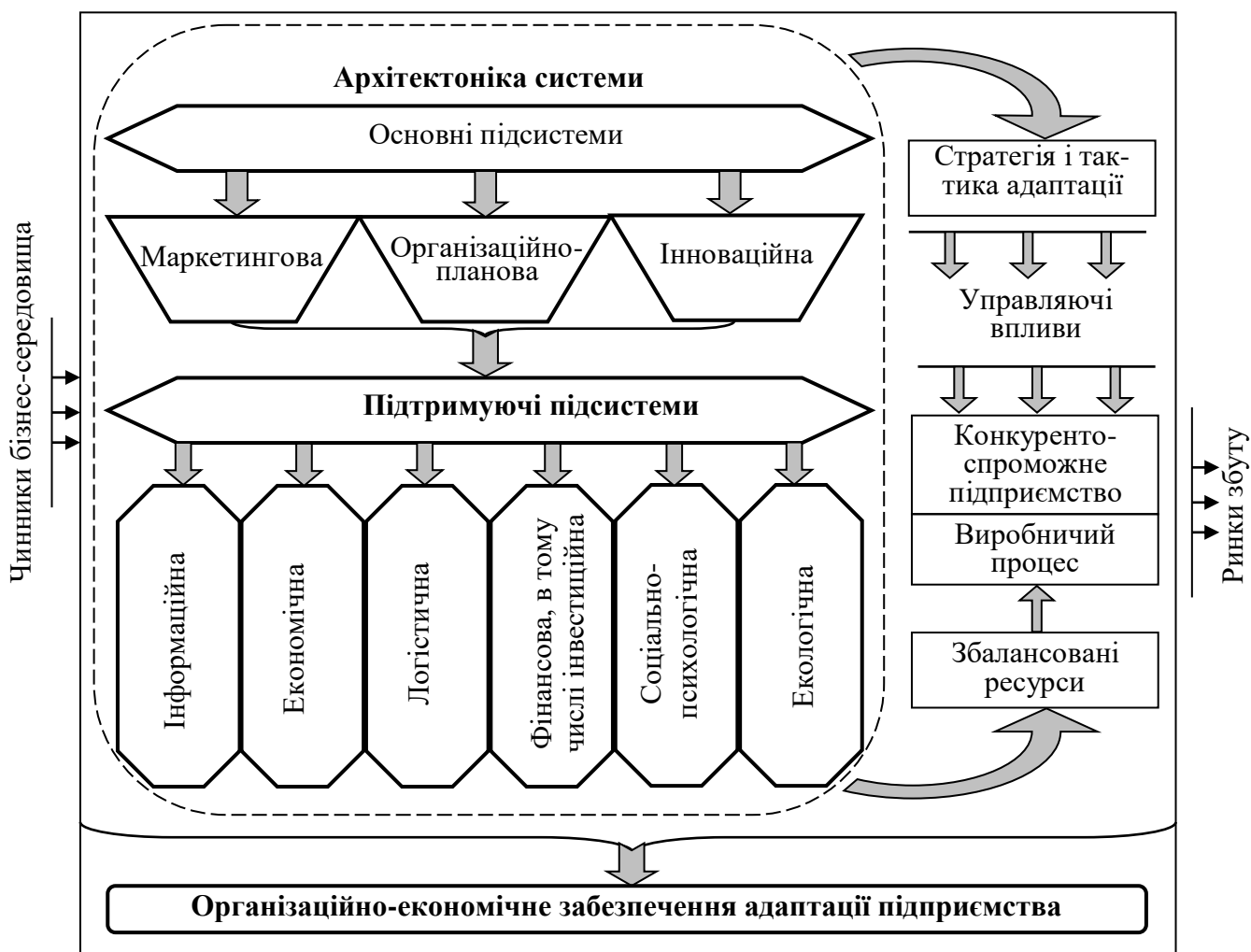

Рис. 5. Структура системи адаптації підприємства

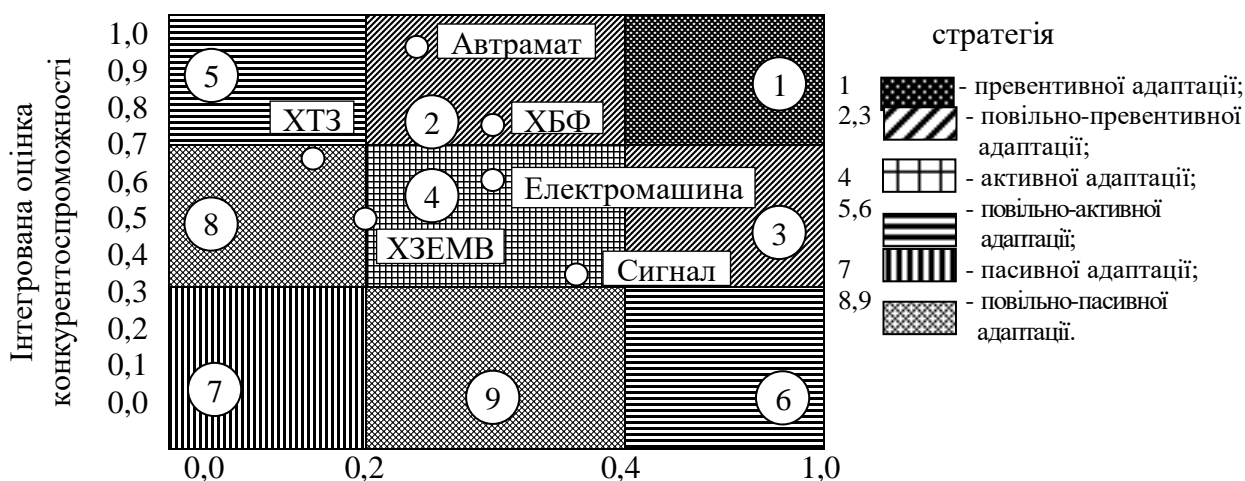
У роботі визначено, що багатоваріантний, різноплановий процес адаптації підприємства недостатньо досліджено, проблема його моделювання не вирішена у завершній формі. Це потребувало розробки стратегічної моделі адаптації підприємства, базуючись на оцінці значень комплексного показника адаптивності – коефіцієнта адаптивності (КА). Запропонована стратегічна модель адаптації у вигляді матриці „конкурентоспроможність (КК) – фінансова привабливість (ФП)” дає можливість відобразити позицію кожного

підприємства у стратегічному адаптаційному просторі, яка визначається цілеорієнтованим вектором адаптивності. Порівняльний аналіз значень фактично досягнутого та запланованого показника адаптивності й відповідно напрямів їх цілеорієнтованих векторів, дозволяє оцінити якість адаптаційної програми і вірність обраної стратегії адаптації та розвитку підприємства.

Управління процесом адаптації підприємства реалізується через управління конкурентоспроможністю й фінансовою привабливістю, що потребувало формалізації загального критерію – показника адаптивності у вигляді найбільш прийнятної степеневі функції. Задача моделювання полягає у визначенні умов формування та реалізації цілеорієнтованої стратегії адаптації, яка залежить від параметрів вектору адаптивності – його довжини та кута нахилу. Управління за відхиленням фактичних значень параметрів вектора адаптивності від оптимальних, заданих в адаптаційному просторі моделі, дозволяє забезпечити найбільш короткий шлях процесу адаптації. Переваги запропонованої стратегічної моделі полягають у тому, що її застосування дозволяє оцінити правильність обраного курсу функціонування підприємства, скорочує час реалізації адаптаційних заходів, сприяє прийняттю обґрунтованих рішень у сфері управління адаптацією.

Графічна інтерпретація вибору стратегії адаптації в залежності від рівнів конкурентоспроможності та фінансової привабливості підприємства (рис. 7) свідчить про те, що на кінець періоду ВАТ “Електромашина”, ВАТ “Харківський завод електромонтажних виробів” і МП “Сигнал” попадають у зону активної адаптації, ВАТ “Автрамат” і АТЗТ “Харківська бісквітна фабрика” – у зону повільно-превентивної адаптації, маючи при цьому достатньо низький рівень фінансової привабливості, ВАТ “Харківський тракторний завод” займає положення на межі повільно-пасивної та повільно-активної адаптації.

Відповідно до даної моделі виникає можливість оцінити спрямованість стратегічного розвитку підприємств, порівняти їх стратегічні позиції, розглянути пріоритетність конкуруючих суб’єктів ринку, намітити для них напрями коригування корпоративних, конкурентних (бізнес-стратегій) та функціональних стратегій адаптації.

Інтегрована оцінка фінансової привабливості

Рис. 7. Графічна інтерпретація вибору стратегії адаптації підприємств у 2004 р.

У четвертому розділі „Критерії якості функціонування системи адаптації підприємства” доведено, що за критерії оцінки доцільно обрати інтегровані показники конкурентоспроможності та фінансової привабливості підприємства. Для формування методичного базису організаційно-економічного забезпечення управління процесом адаптації підприємства запропоновано й обґрунтовано методичні підходи щодо інтегрованої оцінки конкурентоспроможності та фінансової привабливості промислового підприємства. Чисельною мірою конкурентоспроможності обрано відповідний коефіцієнт конкурентоспроможності. Модель інтегрованої оцінки конкурентоспроможності підприємства сформовано як багатомірний об'єкт, який дає змогу: досліджувати поведінку кожного з факторів для різних підприємств за умови їх ранжирування; зіставляти розрахункові значення оцінних показників із оптимальними; визначати рівні конкурентоспроможності підприємств галузі за формулою:

$$KK_j = \frac{\sum_{i=1}^m a_{ij}r_i}{\max_i \left\{ \sum_{i=1}^m a_{ij}r_i \right\}}, \quad (1)$$

де KK_j – коефіцієнт конкурентоспроможності j -го підприємства, $j = \overline{1;n}$; a_{ij} – усереднена експертна оцінка j -го підприємства за i -м фактором конкурентоспроможності, $i = \overline{1;m}$; r_i – ранг i -го фактора конкурентоспроможності.

Основні складові методичного підходу щодо отримання інтегрованої кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства наведені на рис. 6.

Рис. 6. Складові методичного підходу до отримання інтегрованої кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства

Даний підхід до інтегрованої оцінки подано таким чином: експертна оцінка значень локальних показників для кожного обраного фактора конкурентоспроможності, ранжирування факторів за методом аналізу ієрархій Т. Сааті, встановлення послідовності розрахунку інтегрованої оцінки конкурентоспроможності підприємства (табл. 5).

Таблиця 5

Результати розрахунку рівня конкурентоспроможності підприємства
(виробництво тракторів)

Фактор конкурентоспроможності	Усереднена експертна оцінка підприємства				Ранг фактора	Інтегрований факторний показник підприємства			
	«ХТЗ»	«МТЗ»	«ВТЗ»	гіпотетичне		«ХТЗ»	«МТЗ»	«ВТЗ»	гіпотетичне
1. Товар	8,583	9,458	7,208	10,000	0,166	1,425	1,570	1,197	1,660
2. Стан підприємства на ринку	8,333	8,533	4,867	10,000	0,095	0,792	0,811	0,462	0,950
3. Збут	6,944	7,499	5,556	10,000	0,269	1,868	2,017	1,495	2,690
4. Просування товару	8,500	4,500	3,333	10,000	0,402	3,417	1,809	1,340	4,020
5. Виробництво	6,792	8,833	5,625	10,000	0,068	0,462	0,601	0,383	0,680
Коефіцієнт конкурентоспроможності						0,796	0,681	0,488	1,000
Площа п'ятикутника конкурентоспроможності						1,425	1,090	0,535	2,387
Ранг підприємства						2	3	4	1

Використання розроблених підходів дозволяють керівництву акцентувати увагу на зовнішніх і внутрішніх оцінках функціонування підприємства, визначати його конкурентні позиції на ринках збуту (формула 2), виявляти резерви підвищення конкурентоспроможності, аналізувати зони вибору стратегії адаптації в залежності від її типу.

$$R_{j(k)} = k \Leftrightarrow j(k) = \arg \max_{\substack{1 \leq j \leq m \\ j \neq j(1), \dots, j(k-1)}} \frac{S_j}{\max_j \{S_j\}}, \quad (2)$$

де $R_{j(k)}$ – ранг j -го підприємства, $j = \overline{1, m}$; $j(k)$ – номер j -го підприємства, який має k -й ранг, $k = \overline{1, m}$; S_j – площа n -кутника конкурентоспроможності j -го підприємства, що будується на векторах, відповідних обраним факторам.

Чинник конкуренції для всіх суб'єктів ринку має примусовий характер, внаслідок чого промислові підприємства під загрозою витиснення з ринку повинні постійно приділяти увагу управлінню конкурентоспроможністю, для підтримки високого рівня якої необхідні інвестиції. Це потребує забезпечення високого рівня фінансової привабливості підприємств, що характеризує здатність фінансувати комплекс адаптаційних заходів відповідно до обраної стратегії адаптації.

Для формування інтегрованого показника фінансової привабливості FA пропонується використання математичного апарату теорії нечітких множин. На прикладному рівні апробація методики проведена на шести підприємствах; отримані результати наведені в табл. 6.

Цільова спрямованість запропонованого методичного підходу полягає у визначенні за допомогою сучасного математичного апарату чисельного значення інтегрованого показника фінансової привабливості підприємства у порівнянні з іншими. Його особливостями є такі: урахування функціональної залежності між зовнішнім і внутрішнім середовищем при формуванні означеного показника; використання обґрунтовано обмеженого набору оцінних локальних фінансових показників (коефіцієнтів) та метод його згортання; подання інтегрованого показника як нечіткого поняття за причини його суб'єктивності; надання можливостей створення засад для розробки механізму формування стратегії адаптації підприємства до нестабільності бізнес-середовища.

Таблиця 6

Результати розрахунку інтегрованого показника фінансової привабливості підприємств

Показник	Оцінка за підприємством					
	ВАТ «ХТЗ»	ВАТ «Електро-машина»	ВАТ «Автрама т»	ВАТ «ХЗЕМВ»	АТЗТ «ХБФ»	МП «Сигнал»
Інтегрований показник фінансової привабливості – FA	0,79	0,63	0,88	0,75	0,84	0,21

Використання стратегічних підходів і методів в управлінні процесом адаптації дозволяє підвищити конкурентоспроможність підприємства, посилити його ринкові позиції, підвищити фінансову й інвестиційну привабливість, є важливим важелем для акціонерів, інвесторів, власників бізнесу, менеджерів підприємства у процесі прийняття обґрунтованих рішень.

У п'ятому розділі "Економічне обґрунтування адаптаційних заходів на підприємстві" на прикладному рівні досліджено і розроблено методологічні підходи до бізнес-планування процесу адаптації, методичні рекомендації оцінки соціально-економічної ефективності реалізації адаптаційних заходів, методику оцінки синергетичної якості функціонування системи організаційно-економічного забезпечення адаптаційного процесу на підприємстві. У роботі доведено, що необхідним атрибутом стабільного та ефективного функціонування підприємства в умовах мінливого оточення є бізнес-план, який спрямовано на планування комплексу адаптаційних заходів відповідно до обраної стратегії адаптації. Це дає можливість подати весь комплекс заходів щодо реалізації із активної та превентивної адаптації у конкретних завданнях, орієнтованих на забезпечення життєдіяльності підприємства й подальшого його сталого розвитку. Розроблено архітектоніку процесу складання бізнес-плану адаптації, тобто проведено його архітектурне будівництво, сформовано перелік

робочих документів та дано опис їх сутності, розроблено алгоритм планування комплексу адаптаційних заходів, що в сукупності характеризують особливості запропонованого підходу.

Невід'ємною частиною бізнес-планування адаптації є оцінка економічної ефективності реалізації комплексу адаптаційних заходів, що потребує забезпечення раціональності витрат на адаптацію. У роботі наведено розрахункову формулу визначення чистого інтегрованого приведенного ефекту від реалізації комплексу заходів із адаптації, чисельне значення якого за даними ВАТ «Автрамат» на період 2005 – 2008 рр. складає 6230,696 тис. грн. Це є основою для розрахунку фонду стимулювання за нормативною базою підприємства. Для формування коефіцієнтів, що характеризують відносну участь структурних підрозділів в розподіленні фонду стимулювання, використано експертний метод, який найбільш поширено у практичній діяльності за простоту й низьку трудомісткість на фоні узагальнення практичного досвіду фахівців-експертів. На прикладі ВАТ «Автрамат» було складено перелік робіт із адаптації кожного конкретного структурного підрозділу, за кожним видом робіт експертно оцінено міру впливу на сумарний ефект у вигляді вагових коефіцієнтів й складено шкалу оцінок, що дало можливість визначити розміри фонду стимулювання за кожним підрозділом, за кожною групою працівників, які брали участь у виконанні конкретних видів робіт із адаптації.

Реалізація такого підходу на практиці дозволяє вирішити декілька принципових питань. По-перше, керівництво підприємства отримує важливий додатковий важіль мотивації працівників в ефективній та швидкій реалізації адаптаційних заходів. По-друге, і це дуже важливо, відкривається можливість запровадження більш ефективної порівняно з існуючими на підприємствах схеми мотивації праці. По-третє, виникає об'єктивна підстава застосувати бонусну систему оплати праці персоналу, поєднавши розмір місячного бонусу з ефективністю участі працівника у процесі адаптації. Усе це в комплексі сприятиме вдосконаленню системи управління персоналом на підприємстві.

У роботі доведено, що забезпечення ефективного та якісного функціонування ОЕСАП потребувало розробки відповідної методики оцінки за єдиним узагальненим критерієм – комплексним показником адаптивності – QSA, який характеризує синергетичну якість функціонування даної системи. Методика ґрунтується на ієрархічній моделі, на різних рівнях якої розраховуються чисельні значення двох показників – КК та ФП, які використовуються для оцінки показника QSA. Розроблено шкалу для оцінки відповідності якості функціонування ОЕСАП належному рівневі.

Виконані розрахунки комплексного показника QSA підтвердили доцільність його застосування для оцінки синергетичної якості функціонування ОЕСАП. Наприклад, розрахункове значення показника QSA для ВАТ «ХТЗ» знаходиться в інтервалі 0,16-0,25, що характеризує низьку відповідність якості функціонування системи. Для ВАТ «Автрамат» отримана середня оцінка, що відповідає інтервалу 0,36-0,62. Відмінність запропонованого методичного підходу дає можливість коригування шкали оцінок у період функціонування

системи адаптації на конкретному підприємстві, що сприятиме якісній та комплексній оцінці резервів організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації.

ВИСНОВКИ

У дисертації виконано теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуальної проблеми формування системи організаційно-економічного забезпечення ефективної адаптації підприємства до невизначеності бізнес-середовища з метою забезпечення його життєдіяльності і досягнення сталих конкурентних переваг у перспективі. Результати дослідження дозволили сформулювати такі висновки концептуального, теоретичного та науково-практичного спрямування.

1. Визнання очевидності забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки ставить до порядку денного країни необхідність підвищення конкурентоспроможності підприємств промислового комплексу, що можливо за умови орієнтації на споживача, на якісне та своєчасне задоволення його мінливих потреб. Доведено, що стратегічною метою кожного підприємства є забезпечення життєдіяльності й сталого розвитку в довгостроковій перспективі на основі адаптації, що сприяє установленню балансу інтересів підприємства і його оточення та своєчасному вирішенню ринкових проблем, що постійно виникають.

Сучасні умови розвитку ринку формують для підприємств промисловості бізнес-середовище, яке характеризується високим ступенем невизначеності та високим рівнем конкуренції. Це вимагає від кожного підприємства здатності підтримувати конкурентне положення на ринках збуту у довгостроковому періоді, що можливо за умови своєчасного забезпечення його адаптації. Аналіз стану і динаміки діяльності вітчизняних промислових підприємств свідчить, що їх функціонування часто здійснюється без належного супроводу відповідними адаптаційними перетвореннями, а це не сприяє виконанню їх основного завдання – задоволення мінливих потреб споживачів.

Виявлення сучасних особливостей функціонування промислових підприємств, засад їх організаційно-економічного, кадрового, інформаційного, фінансового забезпечення дозволило обґрунтувати висновок, що в сучасних швидко змінюваних умовах ринку на підприємстві потрібно постійно вирішувати питання адаптації працівників, структурних підрозділів, корпоративного менеджменту, комплексу маркетингу до невизначеності бізнес-середовища. У роботі доведено, що в сучасних умовах транзитивної економіки проблема адаптації – це об'єктивна реальність, яка визнана в науковому світі і підлягає всебічному, глибокому дослідженню.

2. Пошук шляхів забезпечення сталого економічного зростання підприємств промисловості обумовив теоретичне обґрунтування необхідності організаційно-економічного забезпечення їх адаптації. З урахуванням положень

теорії функціональної системології, що характерно для сучасного етапу розвитку системного підходу, розроблено теоретичні та науково-методологічні засади дослідження процесу адаптації та розробки відповідного механізму. На цій основі сформульовано та систематизовано основні поняття теорії адаптації, класифіковані істотні ознаки процесу адаптації, визначено його типи (активна, пасивна, превентивна), структуровано стратегічні цілі, визначено локальні критерії адаптації – конкурентоспроможність й фінансова привабливість підприємства.

У роботі визначено чинники адаптації підприємства в залежності від етапу його життєвого циклу, що сприяло виявленню напрямів адаптації та обґрунтуванню концептуального підходу до розробки механізму організаційно-економічного забезпечення адаптації, що дало можливість з наукових позицій вирішувати комплекс адаптаційних завдань.

3. Визначено передумови формування системи організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації підприємства до невизначеності сучасного бізнес-середовища. Посилення конкурентної боротьби за ринки збуту, прагнення підприємств досягти успіху у задоволенні споживчого попиту в певних товарах вимагають переходу на ситуаційне управління, обумовлюють посилення значущості та ролі маркетингу в реалізації сукупності адаптаційних заходів. Маркетингова діяльність спрямована на забезпечення адаптивності підприємства, його стратегічних одиниць бізнесу й товарів впродовж тривалого часу, внаслідок чого на маркетингову службу покладається провідна роль у плануванні й реалізації комплексу адаптаційних заходів. Це дало підставу застосувати програмно-цільовий підхід до організації процесу адаптації підприємств.

У роботі запропоновано науково-методологічний підхід до формування регіональної політики адаптації промислових підприємств, що базується на обґрунтованій концептуальній моделі організації Регіонального адаптаційно-маркетингового центру. Його функціонування спрямовано на подання підприємствам цілеспрямованої кваліфікованої інформаційно-консультативної допомоги з питань організаційно-економічного забезпечення процесу їх адаптації до невизначеності бізнес-середовища.

4. Проведено теоретичне обґрунтування структури системи адаптації дозволило виділити її функціональні підсистеми та визначити сукупність завдань, що потребують вирішення. З цією метою розроблено трирівневу модель організації процесу адаптації, що потребувало визначити цілеполягання та дозволило окреслити засоби цілереалізації. Технологія застосування програмно-цільового підходу до адаптації передбачає розробку комплексу використання відповідних способів, форм, положень організаційного, інформаційного та методичного забезпечення, що дозволило вирішити питання організаційного характеру.

5. Створена система організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації є багатоцільовою, кінцевим результатом функціонування якої є забезпечення продуктивної діяльності підприємства протягом його життєвого циклу, а саме: підготовки ринку до товарів експериментатора, формуванню потреб

ринку, виходячи із можливостей пацієнта, забезпеченню мобільності організаційної структури віолента, підвищенню ефективності маркетингу комутанта, спроможності реструктуризації леталента та диверсифікації його діяльності. Головним критерієм ефективності їх господарювання визначено здатність до своєчасної й адекватної перебудови діяльності з метою забезпечення конкурентного положення на ринках збуту, тобто адаптивність, чисельним виразом якої обрано відповідний коефіцієнт адаптивності. У роботі доведено, що проблему моделювання процесу адаптації підприємства ще недостатньо вивчено та не вирішено у кінцевій формі. Це потребувало розробки стратегічної моделі адаптації, базуючись на поточному значенні коефіцієнта адаптивності. Як інструментарій обрано дві істотні комплексні характеристики підприємства: конкурентоспроможність й фінансову привабливість, які є локальними критеріями моделі. Їх змістовий аналіз як чинників, які впливають на адаптацію, дозволив припустити, що характер цього впливу є ступеневим і мультиплікативним. Запропонована авторська стратегічна модель адаптації у формі матриці „конкурентоспроможність – фінансова привабливість” дозволяє відобразити позицію підприємства у стратегічному адаптаційному просторі, що визначається цілеорієнтованим вектором адаптивності.

Порівняльний аналіз фактичних та запланованих значень коефіцієнтів адаптивності й відповідно напрямів їх векторів, дозволяє провести якісну оцінку програми адаптації та правильності обраного курсу функціонування підприємства в умовах невизначеності бізнес-середовища. Застосування даної стратегічної моделі на практиці дозволяє керівництву підприємства отримувати набір можливих сценаріїв адаптації й обрати з них найбільш оптимальний відносно цілей діяльності підприємства та його ресурсних можливостей. Це сприяє прийняттю обґрунтованих рішень у сфері управління, спрямованих на забезпечення життєдіяльності підприємства й можливостей розвитку протягом його життєвого циклу за умови динамічного балансу з мінливим бізнес-середовищем.

6. Перемога у конкурентній боротьбі за споживача, за ринки збуту є закономірним підсумком інтегрованих зусиль підприємства з реалізації системи організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації, моделювання якого потребувало відповідної формалізації обраних оцінних параметрів стратегічної моделі. Проблема кількісного вираження конкурентоспроможності й фінансової привабливості підприємства в науковій літературі не знайшла свого остаточного розв'язання, тому суттєвим напрямом її вирішення можна вважати розроблену методіку оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства із застосуванням методу аналізу ієрархій (стратегічний та графоаналітичний підходи). Оцінку рівня фінансової привабливості підприємства проведено на основі застосування елементів апарату теорії нечітких множин. Отримані чисельні значення цих комплексних показників дозволили розробити шкалу інтервалів, необхідну для побудови стратегічної матриці адаптації з метою визначення адаптаційних зон та вибору стратегії адаптації відповідно належності до однієї із можливих зон.

Запропоновані теоретико-методологічні підходи до розробки дієвої стратегії адаптації українських підприємств до невизначеності бізнес-середовища є реальними орієнтирами для реалізації національної програми розвитку промислових підприємств до 2015 р. й підвищення рівня їх конкурентоспроможності на зовнішніх і внутрішніх ринках збуту. Підставою для цього є те, що розроблені науково-методичні рекомендації: 1) виходять із проблем, виявлених у процесі проведених маркетингових досліджень; 2) базуються на сучасних потребах підприємств, аналізі їх стратегічної інформації; 3) враховують передові зарубіжні теоретичні надбання щодо управління процесом адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища; 4) щільно пов'язані із загальнодержавними соціально-економічними орієнтирами розвитку промисловості у перспективі.

7. Процес забезпечення ефективності життєдіяльності підприємства є складним і багатовекторним, що потребує впровадження системи адаптації, ефективне функціонування якої скорочує час на зміцнення ринкових позицій товаровиробника. Це можливо шляхом реалізації комплексу обґрунтованих у рамках бізнес-плану адаптації відповідних адаптаційних заходів, реалізація яких потребує певних фінансових витрат. Економічне обґрунтування функціонування системи адаптації базується на оцінці чистого інтегрованого приведенного ефекту від реалізації комплексу адаптаційних заходів, використанні механізму його розподілу між структурними підрозділами в залежності від ступеня участі їх персоналу у процесі адаптації.

Ефективність сформованої системи організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації підприємства до невизначеності бізнес-середовища залежить від оцінки якості її функціонування, що обумовило розробку відповідного методичного забезпечення. Методика оцінки синергетичної якості даної системи ґрунтується на ієрархічній моделі, на різних рівнях якої розраховуються абсолютні значення показників, що характеризують конкурентоспроможність та фінансову привабливість підприємства. Оцінка відповідності якості функціонування системи адаптації належному рівню базується на застосуванні розробленої шкали абсолютних значень комплексного мультиплікативного показника. Практичне застосування запропонованої методики сприяє якісній та комплексній оцінці резервів підвищення ефективності функціонування промислових підприємств.

Отримані за результатами дисертаційної роботи наукові положення та практичні рекомендації є методологічним підґрунтям подальших досліджень проблематики організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємств промисловості регіонів до невизначеності бізнес-середовища в руслі загальних змін інформаційного сторіччя.

Основні результати й рекомендації дисертації впроваджено на промислових підприємствах, організаціях і в навчальному процесі вищих навчальних закладів.

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Соколова Л. В. Теорія і практика адаптації підприємств до мінливого бізнес-середовища. – Харків: ХНУРЕ, 2004. – 288с. – (Рец. на монографію надрукована в журналі «Економіка промисловості». – 2005. – № 28. – С. 196-197.

2. Гринева В. Н., Соколова Л. В., Тридед А. Н. Аренда промышленных предприятий. – Симферополь: Анаюрт, 1995. – 120 с.

Особистий внесок: здійснено аналіз результатів розвитку орендних відносин на промислових підприємствах України, визначено організаційно-економічні засади формування механізму оренди, запропоновано методичні підходи до аналізу впливу екстенсивних та інтенсивних чинників на прибуток підприємств промисловості.

3. Предпринимательская деятельность: проблемы, пути, решения / В.Н.Гринева, Е.Б. Коротич, М.Н. Литвиненко, С.В. Лукашов, В.В. Мамонова, С.Н. Масленников, В.В. Парамонов, Л.В. Соколова, Г.В. Ткаченко, А.Н. Тридед. – Симферополь: Анаюрт, 1995. – 302 с.

Особистий внесок: розроблено пропозиції щодо створення цільової комплексної програми адаптації діяльності малих підприємств; визначено сутність рекламної та цінової політики підприємства, форми та методи їх реалізації; об-грунтовано концепцію, структуру та методичні підходи до бізнес-планування на підприємствах промисловості.

4. Соколова Л. В. Адаптация предприятий к условиям рынка. – Харьков: ФОРТ, 1996. – 246 с.

5. Соколова Л. В. Конкурентоспособность предприятия в условиях рынка. – Харьков: ХГА, 1996. – 68 с.

Статті у наукових фахових виданнях

6. Соколова Л. В., Диордица Ю. С. Детерминированная модель определения оптимального плана производства стратегических единиц бизнеса // Основные направления реформирования экономики региона. – Донецк: ИЭП НАН Украины. – 1995. – С. 73-77.

Особистий внесок: запроновано детерміновану економіко-математичну модель планування виробничої програми стратегічних одиниць бізнесу багатопрофільного промислового підприємства в умовах невизначеного середовища.

7. Соколова Л. В., Лукашев С. В., Деренская Я. Н. Критерии оценки финансового состояния предприятий // Бизнес Информ. – 1996. - №10. – С. 45-48.

Особистий внесок: розроблено пропозиції щодо вибору критеріїв оцінки фінансового стану промислового підприємства.

8. Соколова Л. В. Формирование исходной цены на товар (маржинальный и операционный анализ) // Бизнес Информ. – 1998. – №23-24. – С. 88-90.

9. Соколова Л. В., Лукашев С. В. Бенчмаркінг як метод аналізу фінансових звітів // Вісник Харківського державного економічного університету. – 1998. – №2 (6). – С. 75-76.

Особистий внесок: визначено сутність нового методу фінансового аналізу, запропоновано напрями його використання у сфері практичної діяльності фінансових структур промислових підприємств.

10. Соколова Л. В. Оцінка економічної ефективності адаптації підприємств до умов ринку // Вестник Харьковского государственного политехнического университета. Технический прогресс и эффективность производства. – Харьков: ХГПУ. – 1999. – №27. – С. 141-148.

11. Соколова Л. В. Конкурентоспособность предприятия и критерии её оценки // Маркетинг и реклама. – 1999. – № 5 (33). – С. 31-33.

12. Соколова Л. В. Место и роль экономической диагностики в системе адаптации предприятия к условиям рынка // Економіка промисловості. – 1999. – №1 (3). – С. 71-76.

13. Соколова Л. В., Соколов О. Е. Модели и методы оценки эффективности инвестиционных проектов // Вестник Харьковского государственного политехнического университета. Технический прогресс и эффективность производства. – Харьков: ХГПУ. – 2000. – Вып. 122, ч.1. – С. 256-258.

Особистий внесок: дано порівняльну оцінку методам та моделям економічної ефективності реальних інвестицій, визначено перевагу окремих моделей для відбору найбільш прибуткових інвестицій.

14. Соколова Л. В. Исследование синергетического подхода к проблеме адаптации предприятий // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – Луганськ: СНУ. – 2001. – №5. – С. 143-146.

15. Соколова Л. В., Соколов О. Е. Система оценки эффективности труда персонала // Вісник Харківського державного економічного університету. – 2001. – №1(17). – С. 72-74.

Особистий внесок: розроблено пропозиції щодо формування системи оцінки ефективності праці персоналу за умови їхньої інноваційної активності.

16. Соколова Л. В., Свидло Д. В., Соколов О. Е. Маркетинговый подход к бизнес-диагностике предприятия // Маркетинг: теория і практика. – Луганськ: СНУ. – 2001. – №6. – С. 168-173.

Особистий внесок: обґрунтовано значущість та сутність важливого напрямку бізнес-діагностики промислових підприємств – маркетингу, визначено параметри оцінки.

17. Соколова Л. В. Концептуальная модель подготовки специалистов «профи-инвест» // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – №12. – С. 131-133.

18. Соколова Л. В. Маркетинговые исследования – основа успешного развития предприятий // Модели управления в рыночной экономике. – Донецк: ДонНУ. – 2002. – Вып. 5. – С. 107-117.

19. Соколова Л. В., Таран Н. Н. Модель принятия решений по распределению капитальных вложений в регионе // Экономика: проблемы теории і практики. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2003. – Вип. 181. – Т. 2. – С. 450-456.

Особистий внесок: розроблено наукові засади механізму планування обсягів інвестицій в основні сфери життєдіяльності регіону на основі запропонованої прогнозної моделі з урахуванням визначеної пріоритетності об'єктів інвестування.

20. Соколова Л. В. Актуальные проблемы развития маркетинга в Украине // Управление маркетинговым потенциалом предприятия. – Донецк: ДонНУ. – 2003. – №2. – С. 25-37.

21. Соколова Л. В. Методологические аспекты построения организационно-экономической системы адаптации предприятия // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер.: Економічна. – 2003. – № 580. – С. 106-109.

22. Соколова Л. В., Оксененко С. П. Організація планування складу робітників промислового підприємства // Экономика: проблемы теории і практики. – Дніпропетровськ. – ДНУ. – 2003. – Вип. 185. – Т. 2. – С. 441-445.

Особистий внесок: запропоновано науково-методичні підходи до організації процесу планування вкладу робітників на промисловому підприємстві.

23. Соколова Л. В. Концептуальні питання формування регіональної політики адаптації промислових підприємств // Экономика промисловості. – 2004. – № 4. – С. 39-42.

24. Соколова Л. В. Оцінка ефективності функціонування організаційно-економічної системи адаптації підприємства до мінливого бізнес-середовища // Экономика і регіон. – 2004. – № 1(2). – С. 95-98.

25. Соколова Л. В. Концепция адаптации предприятий к рыночным условиям хозяйствования // Вісник економіки транспорту і промисловості. – Харків: УкрДАЗТ. – 2004. – Вип. 5-6. – С. 101-110.

26. Соколова Л. В. Применение метода анализа иерархий при оценке конкурентоспособности предприятий // Вісник національного гірничого університету. – Дніпропетровськ: НГУ. – 2004. – №8. – С. 39-45.

27. Соколова Л. В. Разработка стратегической модели адаптации предприятия // Экономика розвитку. – 2004. – №4(32). – С. 55-59.

28. Соколова Л. В. Фінансова привабливість підприємства: оцінка та перспективи застосування // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 6 (48). – С. 48-56.

Матеріали наукових конференцій

29. Гринева В. Н., Соколова Л. В. Организационно-экономический механизм адаптации промышленных предприятий к условиям рынка // Материалы науч.-практ. конф. «Методические принципы формирования и реализации стратегии предприятия в условиях смешанной экономики».

Артемівськ, (21-22 вересня 1995г.). – Донецьк: ІЕП НАН України. – 1995. – С. 58.

Особистий внесок: визначено сутність та структуру організаційно-економічного механізму адаптації підприємств промисловості до ринкових умов господарювання.

30. Гринева В. Н., Рубаненко Л. И., Соколова Л. В. Управление финансовой деятельностью в условиях внешних рынков // Сборник научных трудов Междунар. конф.-семинара «Проблемы и перспективы формирования цивилизованного общества в Украине» (19-21 ноября 1996 г.). – Харьков: Основа. – 1996. – ч. 3. – С. 118-120.

Особистий внесок: запропоновано підходи до урахування впливу чинників макро-середовища при вирішенні проблем управління діяльністю підприємств регіону.

31. Соколова Л. В., Деренская Я. Н. Управление инвестиционной деятельностью с помощью методов математического программирования: Труды Первой городской науч.-практ. конф. «Актуальные проблемы современной науки в исследованиях молодых ученых г. Харькова» (19 декабря 1997 г.). – Харьков: Бизнес Информ. – 1997. – С. 248-250.

Особистий внесок: розроблено пропозиції щодо прийняття управлінських рішень у сфері інвестування на основі сучасних економіко-математичних методів.

32. Кошелева А. Н., Соколова Л. В. Направления рыночной реорганизации предприятий // Материалы 4-го Междунар. молодежного форума «Радиоэлектроника и молодёжь в XXI веке». Секция: Прикладная математика и менеджмент (11-13 апреля 2000 г.). – Харьков. ХГТУРЭ. – 2000. – ч.2. – С. 78-79.

Особистий внесок: визначено стратегічні й тактичні цілі та напрями ринкової реорганізації підприємств.

33. Соколова Л.В. Новые подходы к обучению персонала // Материалы XI-ї Міжнар. науч.-практ. конф. «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (15-16 травня 2003 р.). – Харків: НТУ «Харківський політехнічний інститут». – 2003. – С. 568.

34. Соколова Л. В., Соколов О. Є. Теоретико-методичні засади комплексної оцінки фінансового стану підприємства // Материалы III-ї Міжнар. наук.-практ. конф.: „Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період” (Хмельницький, 12 травня 2005р.). – Чернівці: Букрек. – 2005. – С. 354-355.

Особистий внесок: визначено теоретичні підходи до угруповання фінансових показників, що дало підставу для розробки математичної моделі на основі використання темпових показників.

35. Соколова Л. В. Сучасні напрями адаптації промислових підприємств: маркетинговий аспект // Материалы Міжнар. наук.-практ. конф.: «Особенности использования маркетинговых технологий в условиях инновационных изменений в экономике» (4 лютого 2005 р.). – Харків: ХІБМ. – 2005. – С. 164-168.

Наукові публікації в інших виданнях

36. Соколова Л.В. Малая приватизация в Украине. – Харьков: ВИРТА, 1992. – 49 с.
37. Соколова Л. В. Трансформация предприятия в рыночных условиях экономики переходного периода: Препр./ НАН Украины. Ин-т экономики промсти. – Луганск, 1995. – 97с.
38. Соколова Л.В. Кадровое обеспечение маркетинговой деятельности предприятия. – Харьков. – Научный журнал № 2. – Экономика. – ХГА, 1995. – С. 27 – 30.
39. Соколова Л. В. Проблемы адаптации предприятий к рыночным условиям хозяйствования /Харьков. техн. ун-т радиоэлектроники. – Харьков, 1996. – 97с. – Рус. – Деп. в ГНТБ Украины 26.02.96. № 633 – УК96 // Депоновані наукові роботи. – 1997. – №1. – С. 260.
40. Соколова Л. В. Проблемы выживания предприятий региона в новых условиях хозяйствования //Регион: проблемы и перспективы. – 1997. – №3. – С. 68-71.
41. Соколова Л. В. Финансовые аспекты бизнес-диагностики клиента банка //Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України. – Харків: Основа. – 2001. – С. 211-212.
42. Соколова Л. В. К вопросу разработки модели адаптации предприятия в условиях структурной перестройки экономики страны // Вчені записки. – Харків: ХІУ. – 2005. – Вип. № 15. – С. 61-65.

АНОТАЦІЯ

Соколова Л. В. Організаційно-економічне забезпечення адаптації підприємств до невизначеності бізнес-середовища. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами. – Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 2006.

Дисертація присвячена розробці теоретичних і науково-методичних основ організаційно-економічного забезпечення процесу адаптації підприємств промисловості до невизначеності бізнес-середовища.

Виявлено проблеми сучасного розвитку промислових підприємств і визначено передумови формування стратегій адаптації. На основі використання системного підходу розроблено концептуальні засади побудови системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємства, сформовано її структуру та складові елементи. Розроблено стратегічну модель адаптації підприємства, що дозволяє обирати цілеорієнтовану стратегію адаптації. Обґрунтовано вибір критеріїв якості функціонування системи адаптації – конкурентоспроможність і фінансову привабливість підприємства, запропоновано сучасні методи їх оцінки. Розроблено й обґрунтовано науково-методичні рекомендації щодо розрахунку цільових параметрів стратегічної моделі адаптації підприємства. Запропоновано методичні підходи до планування заходів із адаптації, методичні рекомендації розрахунку показників соціально-економічної ефективності адаптаційних заходів, методику оцінки

синергетичної якості функціонування системи організаційно-економічного забезпечення адаптації підприємства до невизначеності бізнес-середовища.

Ключові слова: адаптація; підприємство; бізнес-середовище; невизначеність; система адаптації; стратегія адаптації; маркетинг; рівень конкуренто-спроможності; фінансова привабливість; адаптивність підприємства; стратегічна модель адаптації; ефективність; оцінка якості системи.

АННОТАЦИЯ

Соколова Л. В. Организационно-экономическое обеспечение адаптации предприятий к неопределенности бизнес-среды. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями. – Институт экономики промышленности НАН Украины, Донецк, 2006.

Диссертация посвящена разработке теоретических и научно-методических основ организационно-экономического обеспечения процесса адаптации предприятий промышленности к неопределенности бизнес-среды.

Обосновано, что нестабильность современных условий развития рынка требует от промышленных предприятий адекватной стратегической реакции на изменения бизнес-среды, применения методов ситуационного управления, ориентации на достижение долгосрочного коммерческого успеха на основе удовлетворения изменяющихся потребностей потребителей, что определяет необходимость, целесообразность и актуальность всестороннего исследования проблемы адаптации предприятий. Это потребовало проведения классификации существующих признаков процесса адаптации, определения его содержательных характеристик, разработки концептуального подхода к формированию механизма организационно-экономического обеспечения адаптации предприятий, который реализуется через систему адаптации.

Выявлены проблемы современного развития промышленных предприятий и определены предпосылки формирования стратегий адаптации. На основе использования системного подхода разработаны концептуальные основы построения системы организационно-экономического обеспечения процесса адаптации предприятия, целью функционирования которой является обеспечение жизнедеятельности предприятия и его устойчивого развития в будущем на основе динамического баланса с бизнес-средой.

Разработана стратегическая модель адаптации предприятия, позволяющая выбирать целеориентированную стратегию адаптации. Обоснован выбор критериев качества функционирования системы адаптации – конкурентоспособность и финансовая привлекательность предприятия, предложены современные методы их оценки. Разработаны и обоснованы научно-методические рекомендации расчета целевых параметров стратегической модели адаптации предприятия. Предложены методические подходы к бизнес-планированию адаптации, методические рекомендации оценки социально-экономической эффективности адаптационных мероприятий,

методика оценки синергетического качества функционирования системы организационно-экономического обеспечения адаптации предприятия к неопределенности бизнес-среды.

Практическое значение результатов диссертации заключается в том, что теоретические положения и выводы непосредственно доведены до уровня конкретных практических рекомендаций, решений и внедрены на предприятиях, в организациях, в учебном процессе ряда высших учебных заведений г.Харькова.

Ключевые слова: адаптация; предприятие; бизнес-среда; неопределенность; система адаптации; стратегия адаптации; маркетинг; уровень конкурентоспособности; финансовая привлекательность; адаптивность предприятия; стратегическая модель адаптации; эффективность; оценка качества системы.

Annotation

Sokolova L.V. Economic and organizational support to adaptation of enterprises to uncertain business environment. – Manuscript.

Thesis for Doctor's Degree in Economics in the specialty 08.06.01 – Economics, Organization and Management of Enterprises. – Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine, Donetsk, 2006.

The thesis deals with development of theoretical and scientific methodical basis for economic and organizational support to industrial enterprises adaptation to the changing business environment.

Both problems of modern development of industrial enterprises and prerequisites for adaptation strategies forming are revealed. On the basis of system approach conceptual principles of construction of economic and organizational support system for enterprise adaptation are developed, and its main components are formed. The strategic model of enterprise adaptation which allows choosing a purpose-oriented adaptation strategy is built. The choice of criteria of system functioning quality, mainly competitiveness and financial attractiveness of the enterprise, is substantiated; modern methods for their evaluation are suggested. Scientific methodical recommendations concerning calculation of specific parameters of strategic model of enterprise adaptation are developed and substantiated. Methodical approaches to planning actions on adaptations are suggested. Methodical recommendations are offered to determine the social and economic efficiency of adaptable actions, as well as the technique for estimation of synergetic quality of functioning of the system for organizational and economic support to adaptation of enterprises to uncertain business environment.

Key words: adaptation; enterprise; business environment; uncertainty; adaptation system; adaptation strategy; marketing; level of competitiveness; financial attractiveness; enterprise's adaptability; strategic model of adaptation; efficiency; estimation of quality of system.